

Tanulmányok

BŰNÖZÉS, BŰNÜLDÖZÉS A VILÁGJÁRVÁNY ALATT

CRIME AND LAW ENFORCEMENT DURING THE PANDEMIC

Korinek László

az MTA rendes tagja
laszlo.korinek@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÁS

A szerző a Covid19-járvány kriminológiai problémáit tekinti át. Megállapítása szerint a bűnözést befolyásoló tényezők között kiemelkedő jelentősége volt a legalapvetőbb együttélési szabályok kényszerű megváltoztatásának. Az emberi kapcsolatok fizikai értelemben vett szétszakítása, a korábbiakkal ellentétes normák bevezetése (például a maszkviselés kérdésében) zavart keltett, anómiás helyzetet eredményezett. Egyébként a kriminalitás alakulása jórészt a rutintevékenységek elméletét igazolta. A társadalom életének beszűkülése együtt járt a bűnözés csökkenésével, de emelkedés volt tapasztalható a családon belüli erőszak és a tágabb értelemben vett számítógépes elkövetések terén. A kontroll intézményeit illetően a szerző bírálja az igazgatás indokolatlan militarizálását, a rendeleti kormányzást pedig szigorúan a szükségesség és arányosság elvének keretei között tartja elfogadhatónak, tekintettel egyebek mellett a kriminológiai szempontok érvényesítésének nehézségeire is a gyorsított jogalkotásban.

ABSTRACT

The author examines the criminological problems of the COVID-19 epidemic. It is found that among the factors influencing crime, the forced change of the most basic rules of coexistence was of paramount importance. The physical disruption of human relations and the introduction of norms that contradicted previous ones (e.g. the wearing of masks) created a situation of confusion and anomie. Otherwise, the trend in crime largely confirmed the theory of routine activities. The contraction of social life was accompanied by a decrease in crime, but there was an increase in domestic violence and in cybercrime in the broad sense. With regard to the institutions of control, the author criticizes the unjustified militarization of the administration and considers that government by decree is acceptable strictly within the framework of the principles of necessity and proportionality, given the difficulties of applying criminological criteria to fast-track legislation.

Kulcsszavak: Covid19, anómia, rutintevékenységek elmélete, militarizálás, rendeleti kormányzás

Keywords: COVID-19, anomie, theory of routine activities, militarization, governance by decrees

FEJE TETEJÉRE ÁLLT A VILÁG

Két amerikai kutató – Ben Stickle és Marcus Felson – a világ legnagyobb kriminológiai kísérletének nevezte a Covid19 elterjedését és hatását, a bűnözés alakulását a járvány alatt, illetve az átalakult világ tanulmányozását (Stickle–Felson, 2020). Természetesen nem szó szerinti értelemben, hiszen még a legvadabb magyarázatok sem jutottak el odáig, hogy a bűnügyi tudományoknak róják fel a globális katasztrófa eredetét. Tény viszont, hogy a társadalmi vagy a bűnözéskontrollban bekövetkezett változások hatása a kriminalitás világára mindig lehetőséget ad olyan új ismeretek szerzésére, amelyek hasznosíthatók a jogsértések megértésében, azok kezelésének és megelőzésének megszervezésében.

Túlzás nélkül állítható, hogy nem pusztán új jelenségekkel voltunk kénytelenek szembenézni, nem kizárólag az ismert fejlemények – így például a kockázati társadalom felfogása – új bizonyítékokkal és adalékokkal való kiegészüléséről beszélhetünk, hanem arról is, hogy alapvető értékek kérdőjeleződtek meg, legalábbis a veszélyhelyzet idején. Félreértés ne essék, nem a védekezés eszköztárának káros voltát kívánjuk igazolni. Nem szorul bővebb bizonyításra, hogy az emberről emberre terjedő kórral szemben szükséges az érintkezések számának és azok szorosságának a korlátozása. A helyzetből adódó kényszer azonban nem változtatja meg az emberek értékeit, a társadalmi kapcsolatok megszokott rendje iránti vágyat. Ha a megszorítások, a természetellenes tilalmak sokáig fennmaradnak, akkor anómias állapot jön létre, az elfogadott, megszilárdult normákkal ellentétes magatartás elvárása azt eredményezi, amit többen úgy fogalmaztak meg: a Covid19 fejtetőre állította a világot (Marcovitz, 2020).

Példaképpen említhető a maszkviselés kérdése. A járványt megelőző szabályozásban érvényesült az állam azon törekvése, hogy az embereket még alapjogaik gyakorlása (tehát a civil társadalom megnyilvánulásai) esetén is azonosítani tudja. Ezért a gyűléseken, tüntetéseken általános szabály volt az arc eltakarásának tilalma (például a német *Vermummungsverbot*). Igaz, hogy a Covid19 tombolása idején maga a gyülekezési jog is korlátozások, sőt tilalom hatálya alá tartozott, ennek ellenére a maszkviselés általánosan kötelezővé tétele szükségképpen az elszemélytelenítés irányába hatott, tehát a józan ész szerint ellentmondott a korábbi hatalmi felfogásnak. Hozzá kell tenni, hogy a maszk viselésének tilalma számos jogrendszerben nem korlátozódott a nyilvános rendezvényekre, annál szélesebb körben érvényesítették. A kanadai büntető törvénykönyv 351. §-ának (1) bekezdése például kriminalizálja az arc elfedését minden olyan esetben, amikor valaki azt bűncselekmény leplezése érdekében alkalmazza. Magyarországon a hatályos gyülekezési törvény (2018. évi LV. tv.) fő szabályként tiltja az ábrázat elfedését [9. § (2) bekezdés a) pont]. Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy a vírusveszélyt megelőző időszakban az emberek felismerhetőségének megőrzése a megfigyelések iránti megnövekedett hatalmi igények szolgálatában állt

(Froomkin, 2000). Ehhez képest a járvány idején elrendelt kötelező arcfedés lehet indokolt, de az emberek számára mégiscsak következetlen állami magatartásnak mutatkozhat.

Számos további változás említhető, különös tekintettel a járvány idején alkalmazott speciális jogrendre. Ezek egy részére a közhatalmi kezelés kérdéseinek tárgyalása körében térünk vissza.

Széles körben ismert – legalább nagy vonalakban –, hogy milyen csapások érték a gazdaságot és az emberek együttélési rendjét, beleértve az alapjogok érvényesülését is (CCSA, 2020). Amikor a koronavírus-járványnak a bűnözés alakulására gyakorolt hatását vizsgáljuk, akkor célszerű szem előtt tartani Émile Durkheim tételét a kriminalitás normális voltáról (Durkheim, 1996). Ebből következik, hogy a csökkenést mutató statisztikai adatok nem feltétlenül megnyugtatóak és örömteliek: súlyos társadalmi problémák húzódnak meg mögöttük. Némileg leegyszerűsítve – de a Covid19-járvány kezelésének valóságából merítve – viszonylag természetesnek vehető, hogy az embereknek a közösségi terektől való távoltartása csökkenti az ilyen helyeken elkövethető bűncselekmények számát. Mégsem tűzhetjük ki célként, hogy az emberek mindig maradjanak otthon, mert így rengeteg deliktum megelőzhető. Az életviszonyokba való beavatkozás mindig következményekkel jár. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a legjobb szándékú intézkedések is okozhatnak kriminogén hatásokat. Egyes jelenségek kezelésének a normális folyamatokból biztonsági okokból történő kiemelése (biztonságiasítás – *securitization*) mindig csak időleges lehet, azt követnie kell a kivételes helyzet megszüntetésének (biztonságatlanítás – *desecuritization*) (Taureck, 2006).

A JÁRVÁNY EREDETE

Magától értetődik, hogy az embereket – a kutatókat is beleértve – foglalkoztatja, hogyan kezdődött a koronavírus terjedése. Nyilvánvaló, hogy a választól függően következtetéseket lehet levonni a hasonló katasztrófák megelőzési lehetőségeire és a kezelésre vonatkozóan is. Kriminológiai szempontból akkor érdemel figyelmet a világméretű katasztrófa kirobbantása, ha emberi magatartásra vezethető vissza a vírus világra való rászabadítása.

A magyarázatok egy része azon alapul, hogy a kórokozó egy laboratórium-ból szivárgott ki. Innen kétfelé ágaznak a keletkezési elméletek. Egy részük mulasztásból, gondatlanságból vezeti le a vírus kijutását. Más nézetek szerint szándékos cselekvésről volt szó, a pandémiát biológiai fegyver alkalmazása váltotta ki. Ez utóbbi körben is különböző feltételezések láttak napvilágot. Felmerült, hogy Kína gazdasági sikerei miatt éppen ezzel az országgal szemben vetették be a biofegyvert (Dehghani–Masoumi, 2020), s a gyanú az Egyesült

Államokra terelődött. Egy másik verzió szerint éppen a kínaiak támadtak így másokra. Ezek a hipotézisek idáig nem nyertek tudományosan megalapozott és meggyőző megerősítést, mégis szükséges volt megemlíteni az emberi tényezőre visszavezethető okozatiság tételeit, mert ha konkrét kötelezettségsértés vagy összeesküvés nem is igazolható, az tény, hogy az ilyenek bekövetkezése – függetlenül a Covid19-világjárványtól – nem zárható ki. Ezért a megelőzésnek és a válságkezelés tervezésének mindenképpen számításba kell vennie a szándékos vagy gondatlan járványokozás lehetőségét (Nie, 2020). Mivel pedig emberi magatartásokról van szó, a prevenció és a kezelés ismert eszköztára megfelelően alkalmazható.

Egyet lehet érteni azzal, hogy a világjárvány eredetének számos magyarázata maga is bűngerjesztő hatású, de legalábbis jogellenes magatartásokra ösztönöz (Póczik et al., 2021). Az összeesküvés-elméletek elterjedésének egyik hatása az egészségügyi intézkedésekkel – mindenekelőtt a védőoltásokkal és a szabadságkorlátozással – szembeni ellenállás volt. Egyes megnyilvánulások megkérdőjelezték a hatalom, bizonyos intézkedések, sőt intézmények legitimitását, ami általában is a normakövető életmód ellen hatott.

A BŰNÖZÉSI STATISZTIKA ALAKULÁSA

Ahogy arra logikusan számítani lehetett, a járvány kezelését célzó intézkedések – mindenekelőtt a kijárási tilalom – bevezetésének hatására a bűnözés csökkent, hiszen értelemszerűen kevesebb alkalom kínálkozott az elkövetésre, mivel az emberek tipikusan nem otthon tanúsítják a társadalomra veszélyes magatartást. Globálisan 37%-os visszaesést lehetett regisztrálni a mozgásszabadságot korlátozó rendszabályok elrendelését követően (Boman–Mosen, 2021). Magyarországon a változás nem volt jelentős, 2020-ban a megelőző évhez képest mindössze 2%-os csökkenés következett be. 2019-ben 165 648 bűncselekményt regisztráltak, 2020-ban 162 416-ot. Megjegyzendő, hogy a statisztika igen kedvező alakulása már 2013-tól megindult, 2012-ben még 472 236 volt az összkriminalitás mutatója, tehát igen alacsony bázisról ment végbe a járvány kitörésének évében bekövetkezett, egyébként jó irányú változás (URL1).

A számok önmagukban nem sokat mondanak. Emlékeztetünk Durkheim tételére a bűnözés normális társadalmi jelenségként való felfogására vonatkozóan. Kézenfekvő, hogy a Covid19-járvány idején alkalmazott szabadságkorlátozások miatt – különösen azok legszigorúbb alkalmazásának az idején – nem beszélhetünk normális társadalmi működésről, így természetesen a kriminalitás változásai is szükségszerűek voltak. Az a kérdés, hogy a bűnügyi helyzet javulásáért milyen árat fizettünk, nem számítva a vírus által végzett pusztítást, hiszen az témánk szempontjából kiváltó ok, nem pedig következmény volt.

A szükségesség és arányosság alkotmányos követelményeinek érvényesülése szempontjából természetesen vizsgálendő, hogy mi segítette elő a járvány visszaszorulását, volt-e esetleg olyan intézkedés, amely inkább annak a terjedéséhez járult hozzá. Kriminológiai megközelítésben a közhatalmi kontroll és az annak nyomán kialakult társadalmi változások szerepe szorul elemzésre és értékelésre.

Az általánosan csökkenő tendencia mellett egyes kategóriákban növekedés volt mérhető a járvány idején, a megváltozott körülmények egy része kriminogén, de legalábbis bizonyos bünelkövetéseknek kedvező feltételeket biztosító hatással járt.

Nagy vonalakban témánk szempontjából a személyes érintkezések lehetőségének korlátozása, az emberek egymástól való elszigetelése, továbbá az otthon tartózkodás idejének jelentős meghosszabbodása emelhető ki a bevezetett intézkedések közül.

Meg kell jegyezni, hogy a logikusan valószínűsíthető változások közül ténylegesen nem mindegyik következett be. Ilyen például a közlekedési deliktumok köre, ahol a mozgáskorlátozás ellenére nem csökkenés, hanem éppenséggel növekedés volt tapasztalható. A közlekedés biztonsága elleni bűncselekmény 10%-kal, a járművezetés bódult állapotban 20%-kal, a járművezetés tiltott átengedése 20%-kal, közúti baleset okozása 15%-kal, a közúti veszélyeztetés esetszáma pedig 35%-kal nőtt a járvány első időszakában Magyarországon. Ennek oka lehet, hogy a tömegközlekedés helyett az egyéni közlekedési eszközöket preferálták az emberek, így időszakosan jelentős zsúfoltság lehetett az utakon, másrészt az abnormális helyzet pszichikai hatásai is érvényesülhettek a járművezetők tudatában (Sólyomfi, 2021).

HOME OFFENCE

A családon belüli erőszak problémája az utóbbi évtizedekben került napirendre az emberi jogok valóságos érvényesülését követelő mozgalmak és politikai erők körében. A hagyományos felfogás, valamint annak a közhatalmi megerősítése a történelem során sokáig lényegében intézményesítette az asszonyverést. A *paterfamilias* élet és halál ura volt az együttélésben (Witzke, 2015). A gyermekek sorsára is a teljes kiszolgáltatottság volt jellemző, még az állam és a magánélet szétválasztását megvalósító polgári demokráciákban is (Kerezsi, 1995).

Az ezredfordulót követően felerősödtek a családon belüli erőszak megfékezését szolgáló, hatékonyan működtethető eszköztár kiépítését célzó kezdeményezések. Az Európa Tanács 2011-ben fogadta el az Isztambuli egyezményt, amely az elsősorban a nőkkel szemben alkalmazott bántalmazás mellett a hátrányos megkülönböztetés formáival szemben is előírja az ilyen magatartások megelőzését, üldözését és megszüntetését a közhatalom által is.

Az egyezmény 3. cikkének a) pontja szerint „...a »nőkkel szembeni erőszak« [violence against women]: az emberi jogok megsértéseként és a nőkkel szembeni megkülönböztetés formájaként értelmezendő; a nemi alapú erőszak mindazon cselekményei, amelyek fizikai, szexuális, pszichológiai vagy gazdasági sérelmet vagy szenvedést okoznak vagy okozhatnak a nőknek, ideértve az ilyen cselekményekkel való fenyegetést, a kényszert vagy a szabadságtól való önkényes megfosztást, akár a közéletben, akár a magánéletben fordul is az elő.”

A b) pont értelmében a „»kapcsolati erőszak« [domestic violence]: a fizikai, a szexuális, a pszichológiai vagy a gazdasági erőszak mindazon cselekményei, amelyek a családon vagy a háztartási egységen belül, vagy a volt vagy a jelenlegi házastársak vagy partnerek között történnek, függetlenül attól, hogy az elkövető az áldozattal azonos helyen él vagy élt-e.”

Magyarország az egyezményt aláírta, azonban az alkalmazáshoz szükséges ratifikáció elmaradt, aminek az az oka, hogy a dokumentum nem biológiai, hanem a társadalmi megközelítésben (gender) értelmezi a nem fogalmát [3. cikk, c) pont].

Az Európai Unió – ami maga is csatlakozott az Isztambuli egyezményhez – már korábban is komoly figyelmet fordított a jelenség elleni fellépésre. A járvány miatti korlátozások következményeire is tekintettel határozta meg az Európai Bizottság a családi pozícióval történő visszaélések elleni fellépés feladatait. Megállapította, hogy egyes áldozatok kiszolgáltatott helyzete bizonyos körülmények között romolhat. A Covid19-világjárvánnyal kapcsolatos kijárási korlátozások során a családon belüli erőszak áldozatai nagyobb mértékben vannak kitéve az erőszak veszélyének, miközben a támogatáshoz és védelemhez való hozzáférésük korlátozott (URL2). Magyarországon a kapcsolati erőszak körébe sorolt magatartások korábban is büntetendők voltak, a 2013. évi LXXVIII. törvény azonban külön tényállást kodifikált a speciális körülményekre tekintettel.

Nem szorul mélyebb magyarázatra, hogy a családtagok kényszerű összefüggése próbára teszi az együtt élő emberek kapcsolatát. A konfliktusok kiéleződhetnek, az indulatok levezetése, ami addig jórészt lakáson kívül, a munkahelyen vagy éppen a közlekedésben történt meg, most a lakáson belül kell megtörténnék. Ezért vizsgálendő a házon belül elkövethető deliktumok számának és jellegének az alakulása a kényszerűségből létrejött kísérleti helyzet körében. Nyilvánvaló, hogy mindenekelőtt a kijárási korlátozások és a kapcsolati erőszak közötti kölcsönhatást szükséges görcső alá venni.

Az emberi tevékenység színhelyének jórészt az otthon falai közé szorulása, kontaktusaiknak a hozzátartozókra való korlátozódása miatt a kriminalitásban is egyfajta áthelyeződés volt megfigyelhető a pandémia időszakában. Ez nem tekinthető magától értetődően szükségszerűnek, hiszen nem ugyanazon cselekmények jelentek meg másutt, hanem az addig is specifikus vonásokat mutató családon belüli jogsértő magatartások szaporodtak el.

Az Európai Unió Bizottsága sajtóforrások alapján arról számolt be 2020-ban, hogy riasztó ütemben növekedett a kapcsolati erőszak előfordulása a kontinensen. A járvány első hónapjaiban Franciaországban 32%-kal emelkedett a bejelentett esetek száma. Spanyolországban a lezárás első két hetében 18%-kal több hívás érkezett a kapcsolati erőszakkal foglalkozó segélyhívószámra az előző hónap azonos időszakához képest. Belgiumban háromszorosára nőtt a kapcsolati erőszak és kirekesztés elleni közösség segélyhívószámára érkező hívások száma (URL3), Magyarországon a már említett általános, a világjárvány idején is csökkenő össz-bűnözés ellenére a kapcsolati erőszak számai erőteljes növekedést mutattak 2020-ban (650) az előző évhez (392) képest (URL1).

Általánosnak mondható az a felismerés, hogy a családon belüli visszaéléseket – amelyek az erőszaknál szélesebb körre terjednek ki, például a gyermekek elhanyagolására is – nem a világjárvány váltotta ki, de azok elszaporodása, helyenként eldurvulása visszavezethető a Covid19 kezelése érdekében bevezetett korlátozásokra, az összezártságra.

Nem csupán a potenciális – gyakran a történéseken túlmenően nem is megkülönböztethető – elkövetők és sértettek fizikai közelsége miatt, hanem azon hatások eredményeképpen, amelyek növelik a belső feszültségeket, csökkentik az önkontroll esélyeit. Megnehezedtek a szociális és nevelési-oktatási szolgáltatásokhoz való hozzáférés lehetőségei, amellet a munka és a jövedelemszerzés problémái is hozzájárulnak a bűncselekménybe torkolló konfliktusokhoz (Piquero et al., 2020). Megállapították, hogy a kapcsolati erőszak női – potenciális vagy valóságos – áldozatai esetében a partner bűnös magatartását akadályozza, de legalábbis korlátozza az áldozat biztos pozíciója, amely alatt az önálló munkavégzést és jövedelmet értjük. A kijárási korlátozások miatt ennek a relatív önállóságnak a lehetőségei is csökkentek, így kevésbé érvényesülhet ez a viszsztatartó tényező (Fajardo-Gonzales, 2021). Ez az empirikus kutatások adataival is alátámasztott elmélet tehát abból indul ki, hogy az együtt élő családok esetében a hatalommal való visszaélés, a bántalmazással való fenyegetettség veszélye általánosan fennáll (Hsu–Henke, 2021). Ráadásul nem akármilyen fenyegetettségről van szó. A kapcsolati erőszak szélsőséges formája az emberölés, ami nem szükségyszerű, de sajnálatos módon nem is ritka befejezése a viharos konfliktusoknak. Tipikusan – de nem kivétel nélkül – nők az áldozatok. Ezen bűncselekmények száma is emelkedett egyes országokban a pandémia és a korlátozások időszakában, de az összefüggés a bevezetett intézkedésekkel nem egyértelműen tisztázott (Fitz-Gibbon–Walklate, 2023).

A megelőzésnek tehát építenie kell a felismert összefüggésekre, mindenekelőtt a kiszolgáltatottság szintjének intézményes csökkentésére. A járvány miatt bevezetett korlátozások hatásának kutatása hozzájárult a családon belüli erőszak okainak árnyaltabb megismeréséhez, annak alapján pedig a prevenció eszköztárának bővítéséhez is.

BÜNNÖZÉS SZÁMÍTÓGÉP HASZNÁLATÁVAL

Szerencse a szerencsétlenségben, hogy az emberek közötti fizikai kapcsolatok minimumra szűkítése akkor következett be, amikor azok nagy részét egyébként is felváltotta a virtuális érintkezés. Ez valamelyest ellensúlyozta a társas életben bekövetkezett veszteségeket. Logikus az a következtetés, hogy a bűncselekmények jelentős része is a számítógépek és az okostelefonok világába költözött át.

Az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalások száma a járvány kitörését és a szabadságkorlátozó intézkedések bevezetését követő időszakban Magyarországon 30%-kal, az információs rendszer vagy adat megsértése bűncselekmények száma 40%-kal nőtt 2020-ra. A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása regisztrált eseteinél az emelkedés tizenötszörös. Kézenfekvő magyarázat a társadalmi-gazdasági élet megnyilvánulásainak áttevődése a kibertérbe (Sólyomfi, 2021).

Ugyancsak jelentősen, 40%-kal nőtt a tiltott adatszerzések száma, érdekes azonban, hogy a személyes adattal visszaélés eközben lényegében ugyanekkora mértékben csökkent. A világhálón tapasztalható expanzió összességében nem meglepő. A kereskedelem, a közigazgatás, az oktatás és a szolgáltatások jelentős részének *online* világba helyeződése maga után vont – a statisztikai adatok alapján – a kibertérrel összefüggő bűncselekmények számának szignifikáns megemelkedését. Mindazonáltal elmondható, hogy e területen a látencia továbbra is jelentős méretű lehet.

Nyilvánvalóan csábította az elkövetőket az a körülmény, hogy a vállalkozások jelentős része megengedte, esetenként akár meg is követelte az otthoni munkavégzést. Ezáltal a nem kellő alaposággal kiépített védelmi rendszerek sebezhetővé váltak, a tiltott adatszerzés vagy akár az aktív beavatkozás előtt megnyílt az út.

2020 első negyedében világszerte mintegy 40 000 weboldalt jelentettek meg „corona” vagy a „covid” szavakat tartalmazó *domain*nevek alatt. A számítógépes bűnözők mintegy húszmillió rosszindulatú és adathalász e-mailt küldtek szerte-szét hetente személyes vagy pénzügyi adatok megszerzése céljából. Az elektronikus vírusok jelentős mértékben elszaporodtak. Az Interpol jelentése szerint a járvány legfőbb online hatása és veszélye az adathalászat, a csalás, a zsarolás, a rosszindulatú és kémprogramok, valamint az álhírek terjesztése volt (Póczik et al., 2021).

A számítógépes-kommunikációs kriminalitás új ága „a bűnözés mint szolgáltatás” (crime-as-service, crime-as-a-service) vagy „kiberbűnözés mint szolgáltatás” (cyber-crime-as-service, cybercrime-as-a-service). A dolog lényegét illetően arról van szó, hogy a nagyobb tudással, jobb felkészültséggel rendelkező bűnözők a kevésbé képzett delikvensek számára átadják a cselekmények megvalósításához szükséges infrastruktúra egészét vagy annak lényeges elemeit, alrendszerait. Ez vállalkozásszerű formában történik. A szolgáltatás tehát bűnözők részéről,

bűnözők számára valósul meg, természetesen nem ingyen. A kész programok, adattárak és más elkövetési eszközök – akár már kémprogramok révén meghódított („zombi”) számítógépek rendszerei – birtokában azután jórészt már csak a célok kiválasztása marad a szolgáltatások megrendelőire, vagyis az a tevékenység, amely a hagyományos bűnözői tudás felhasználásával is végezhető (Korinek, 2023). Magától értetődik, hogy a járvány időszakában ez a fajta elkövetői magatartás is elszaporodott.

A mesterséges intelligencia nem más, mint az emberi gondolkodás és a környezethez való viszonyulás képességének gépekre való átvitele, ami a számítógépek működtetésének a csúcspontját jelenti. A bűnüldözés számára felbecsülhetetlen segítséget nyújt, ugyanakkor – mint minden technikai vívmány – veszélyt is jelent a társadalomra. Az Egyesült Királyság és az USA közös közleményben hívta fel a figyelmet arra, hogy a gyermekpornográfia terjedése hatalmas lendületet kapott a mesterségesen előállított képek és videófelvetelek elszaporodásával. Ez önmagában is felkelti a pedofiliára hajlamos személyek vágyait. Kétségtelen tény, hogy az ilyen anyagoknak nincs minden esetben közvetlen sértettjük, viszont jó minőségben készülnek, ami megnehezíti a valós áldozatok azonosítását (URL4).

A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS KRIMINALIZÁLÁSA

Általánosnak nevezhető az a gyakorlat, hogy egyes jogrendszerek a legveszélyesebbnek tekintett megnyilvánulások – például a terrorizmus – megelőzése és megakadályozása érdekében széles körre kiterjedő védelmi vonalakat építenek ki. A közhatalom megpróbál gátat szabni azon eszmék, gondolatok, vélemények terjedésének, amelyek az emberek tudatába beépülve elősegíthetik a kriminális magatartások megvalósulását. Bizonyos esetekben a nyilvánított tételek önmagukban is sérthetik a közmorált, köznyugalmat (például holokausztagadás).

Kétségtelen tény, hogy az emberek tömegeinek életét fenyegető helyzetben egy-egy rémhír elterjedése súlyos következménnyel járhat. Ezért a szükségesség és arányosság elvének tiszteletben tartása mellett bizonyos korlátozások nem kifogásolhatók. Magyarországon a Btk. 2020-as módosítása kriminalizálta a rémhírterjesztés veszélyhelyzeti megvalósulását. A hatályos szöveg [337. § (2) bekezdés]: „Aki különleges jogrend idején nagy nyilvánosság előtt olyan valótlan tényről vagy való tényről oly módon elferdítve állít vagy hírszertel, amely alkalmas arra, hogy a védekezés eredményességét akadályozza vagy megghiúsítsa, büntetett miatt egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

Az Alkotmánybíróság nem tartotta elfogadhatónak az alapjog ilyen szélesen értelmezhető megszorítását. A rendelkezést nem semmisítette meg, de csak bizonyos követelmények teljesülése esetén engedi meg annak alkalmazását. Csak

akkor büntethető valaki ezen tényállás alapján, ha tudott az általa hirdetett tény valótlanágáról, azt maga ferdítette el, ha egyébként a magatartás a különleges jogrend idején a védekezés akadályozására vagy megghiúsítására alkalmas [15/2020. (VII. 8.) AB határozat].

Az természetes, hogy az eredményesség, illetőleg annak valószínűsítése mindig a célokat és a módszereket meghatározó közhatalom értékelésétől függ. Nem valamiféle abszolút igazság oltalmazásáról van tehát szó. A különböző vélemények, kritikus megnyilvánulások elnyomása ezért akár óriási károkat is okozhat. Az Amnesty International nevű jogvédő szervezet kimutatta, hogy Kínában a járvány kirobbanásának hivatalos elismerése előtt legalább 5511 esetben indítottak büntetőeljárást azok – a zömmel egészségügyi dolgozók és újságírók – ellen, akik figyelmeztettek a veszélyre. Azzal gyanúsították, illetőleg vádolták meg őket, hogy hamis és nagy károkat okozó információt fabrikáltak és terjesztettek (Amnesty International, 2021). Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy ezekben az esetekben inkább a demokratikus alapjogok érvényesülése, a kritika és a jelzések komolyan vétele segítette volna a védekezés előkészítését és megvalósítását.

Alkotmányos demokráciákban kriminológiai szempontból azért van kiemelkedő jelentősége az egyébként a társadalomra nem veszélyes, sőt alapjogként védett megnyilvánulások kriminalizálásának, mert egyrészt leértékelheti a valóban üldözést érdemlő magatartásokkal szembeni fellépésben a büntetőjog *ultima ratio* jellegét, másrészt azzal összefüggésben a lényegét illetően alaptalanul moshatja el a közéleti felelősség és a bűnösség közötti különbségeket. Ebben az esetben is igaz a közhelyszerű tétel: a bűnözés oka a maga közvetlenségében a büntető törvénykönyv, hiszen a konkrét tényállások hiányában a *nullum crimen sine lege* elvénél fogva deliktumról nem beszélhetünk (Michael–Adler, 1933). A véleménynyilvánítás szabadságának korlátozása ezért csak szélsőséges esetekben, feltétlenül indokolt ideig felelhet meg a szükségesség és arányosság követelményének.

A TERRORIZMUS ÉS A SZERVEZETT BŰNÖZÉS ALAKULÁSA A VILÁGJÁRVÁNY IDEJÉN

Kiemelkedő veszélyt jelentenek a társadalomra azok a bűnözési megnyilvánulások, amelyekkel szemben biztonságiasított fellépésre, amellet nemzetközi összefogásra van szükség. A ténylegesen végrehajtott terrorakciók száma nem növekedett a világjárvány kitörésének és a legsúlyosabb megszorítások bevezetésének az évében, de már az is figyelmeztető jelzés, hogy érzékelhető visszaesés sem következett be. A kísérleteket is beleértve 427 támadást jegyeztek fel 2020-ban a világban, szemben a megelőző év 430 eseménnyel (URL5). Európában a járvány kezdetének évében 57 terrorcselekményt regisztráltak (ugyancsak a kísérletekkel

együtt), 2019-ben 55-öt. Megjegyzendő viszont, hogy a halálos áldozatok száma (2019-ben 10, 2020-ban 27) megduplázódott, a testi sérülést elszenvedő személyeké hasonlóképpen (2019-ben 27, 2020-ban 54) (URL6).

Köztudomású tény, hogy a terrorizmus kiemelkedő veszélyessége miatt az elene történő fellépés nem korlátozódik az egyes támadások közvetlen megelőzésére és elhárítására. A politikai-ideológiai alapú erőszakkal szemben széles körű védekezés valósul meg a nemzetközi közösség tagjai részéről. A toborzáson túl kriminalizálták a szélsőségesek finanszírozását, valamint a terrorizmus propagandáját is. Egyetértés van abban, hogy a Covid19-epidémia időszakában különösen veszélyes megnyilvánulások voltak tapasztalhatók ezen a külső védelmi vonalon belül.

A terrorista csoportok célja – a konkrét követelések érvényesítésén vagy a tiltakozás kifejezésén túl – a hatalom szétzilálása vagy legalábbis gyengítése. Természetesnek tekinthető, hogy az egyébként is felborult alkotmányos rend kedvező terep a számukra. Kiemelkedő jelentősége van a szélsőséges törekvések propagandájának. A közhatalmi intézkedések támogatása, a bajba jutott emberek segítségének kilátásba helyezése a politikai erőszak ideológiai fegyvertárába tartozik. A kivételes helyzet és a járvány következményei miatti elkeseredettség a szélsőséges gondolkodás kialakulása számára kedvező talaj (Ackerman–Peterson, 2020). Amint arról szó volt, magának az egész vírusterjedésnek van olyan magyarázata, amely közvetlenül kapcsolatba hozható a bioterrorizmus – egyébként kétségtelenül létező – jelenségével. Ez a radikális csoportok számára ötleteket is adott, amellett, hogy a betegség tömegessé válásával kapcsolatos propaganda során is kihasználták a rémhíreket, sőt terjesztették is azokat.

Az iszlám terrorizmus irányítói úgy fogták fel és úgy hirdették a koronavírus pusztítását, mint Allahnak a hitetlenekkel, mindenekelőtt az Egyesült Államokkal és szövetségeseivel szembeni bosszúját a muszlimoknak okozott szenvedésért. Így valójában szövetségest véltek felfedezni a világjárványban (Kruglanski et al., 2020). Általánosságban is elmondható, hogy a bűnbakkeresés, valamint az egyes terrorista alakulatok felfogása szerinti igazságosság érvényesítésére való törekvés jellemző volt a terrorista propagandára a Covid19 világméretű terjedésének az időszakában.

A terrorizmus finanszírozása terén szignifikáns elmozdulás nem volt a járvány alatt, noha az abban érdekelt csoportok érdeklődése a világháló nyújtotta lehetőségek iránt megnőtt (Committee of Experts..., 2020). A szervezett bűnözés jellemzője a gazdasági folyamatok, különösen azok hiányosságainak a kihasználása az illegális haszon megszerzése érdekében (példa erre a magyarországi „olajszőkítés”, az olajkereskedelem hibás szabályozására épülő kriminális kereskedelem). A valós vagy vélt igények kielégítésének ígérete a hivatalosan elismert kínálat arra való képtelenségével szemben alapvető módszer a bűnszervezetek működésében. Nem meglepő ezért, hogy a vírus felbukkanása

és elterjedése idején a gyógyszerek és álgógyszerek eladása – mindenekelőtt online rendelésre – rendkívüli mértékben megugrott, hatalmas profitot eredményezve az erre szakosodott kriminális csoportoknak. Ez természetesen nem csupán vagyoni, hanem az emberi egészségre is veszélyes következményekkel járt (Valchewa, 2020).

A bűnszervezetek által elkövetett cselekmények száma pontosan nem határozható meg. Tényként lehet rögzíteni, hogy a koronavírus pusztításának időszakában ezek a csoportok alkalmazkodtak a kialakult új helyzethez, korábban kevésbé megcélzott területekre (például egészségügy) terjesztették ki a tevékenységüket. A terület szó szerint is értendő, hiszen a maffiatevékenység által dominált helyeken a kriminális csoportok ténylegesen a hatalmuk alatt tartják az életviszonyok jelentős részét. Egy kutatásról szóló publikáció szerzői elgondolkodtató érdekességként jegyzik meg, hogy a Covid19 elleni védettség nagyobb volt a drogmaffia által kontrollált körzetekben, mint a paramilitáris csoportok révén biztosított lakosság soraiban (Cavias et al., 2020).

Általánosságban meg lehet jegyezni, hogy a Covid19-járványhelyzetben megnyilvánuló kriminális tevékenység a szervezett bűnözés irányába mutat. A változás nem is elsősorban az aktív csoportok számát, hanem inkább az általuk megvalósított bűncselekmények típusát érinti. A bűnszervezetek rendkívül gyorsan csaptak le az újonnan kibontakozó lehetőségekre (Czebe, 2020).

A KONTROLL INTÉZMÉNYEI

A kifejtettek szerint nem önmagában a pandémia, hanem inkább a közhatalomnak a lakosság védelme érdekében bevezetett intézkedései, továbbá a biztonságiasított jogalkotás eredményei szempontjából vizsgálhatók és vizsgálandók is a világjárvány kriminológiai következményei és tanulságai. Az teljességgel indokolt, hogy a rendkívüli körülmények között különleges eszközökre van szükség az emberi életek és az egészség lehető legeredményesebb védelme érdekében. Nem az a kérdés tehát, hogy biztonságiasításra szükség van-e, hanem az, hogy a normál állapotoktól való eltérés mennyiben szükséges, az emberek jogait érintő korlátozások pedig mennyiben arányosak az elhárítani szándékozott veszélyhez képest. A változások tipikusan a kormánynak és a végrehajtó hatalom más intézményeinek adott, jogkorlátozások bevezetésére is kiterjedő hatáskörbővítést jelentették. A szükségesség–arányosság teszt elvégzése során azt is gondosan elemezni kell, hogy ezen lehetőségek birtokában nem lép-e túl az irányítás a Covid19-járvány kezelésének körébe tartozó viszonyok szabályozásán. E tanulmány keretei között természetesen nem térhetünk ki minden államszervezeti és jogalkotási módosításra, azonban néhány elvi jelentőségű problémát mindenképpen érinteni kell.

KATONÁS IGAZGATÁS

Az egyik ilyen a járványkezelés militarizálása. A veszély, a bekövetkezett katasztrófa nyilvánvalóan igényli a társadalmak minden erejének a mozgósítását, ezért a katonaság részvétele a megoldandó feladatok ellátásában természetes követelmény. Nem mindegy azonban, hogy ez a közreműködés milyen feltételekkel és milyen módszerek alkalmazása mellett történik. A világ országaira általánosan jellemző volt a védelmi struktúrák bekapcsolása a kivételes kihívásokra adandó válaszokba. A választott modelleket illetően három típust lehet megkülönböztetni. Az első a hiányzó források kiegészítésében, a közigazgatás rendjét nem befolyásoló segítségnyújtásban jelölhető meg. A második a vegyes rendszer, ahol a katonák meghatározott területeken átveszik a „békeidős” feladatok egy részének az ellátását, tehát a kétfajta adminisztráció párhuzamosan működik. Ahol pedig a militáris irányítás és adminisztráció túlsúlyba kerül, ott egy harmadik típusú biztonságiasított modell figyelhető meg. E három megoldás átfogó hatékonysági és értékszempontú összehasonlítása nem történt meg, de néhány tanulság levonható.

A szükségesség és arányosság elvének megfelelően indokolt, hogy a magas szervezettségű, jó fegyelemkezelési képességekkel rendelkező honvédelem, illetőleg a helyzet kezelésére elsődlegesen rendelt egészségügyi apparátus egymáshoz viszonyított korszerűsége fontos szempont legyen a struktúra és működés kérdéseinek az eldöntésében. Nincs tehát mindenütt egyformán alkalmazható recept (Gibson-Fall, 2021).

Néhány általános tanulságot érdemes levonni a járvány legnagyobb hullámainak lecsendesedését követően. Az egyik az, hogy az intézkedések a céltól és az elért eredményektől független mellékhatásokkal is járnak. A katonaság bevonásának egyik veszélye a háborús szemlélet kialakulása, érvényesülése, illetőleg erősödése a politikai gondolkodásban. A vírus nem igazi ellenség, a betegség sem küzdhető le a rendelkezésre álló fegyverzettel. Ennek ellenére számos politikus nem csupán a katonák részéről nyújtandó segítség szükségességét hangsúlyozta, hanem kifejezetten háborúról beszélt. New York állam kormányzója, de Emmanuel Macron francia elnök is használta a valódi hadviselésre utaló megfogalmazásokat (Kalkman, 2021).

A katonai részvétel tehát katonai gondolkodásmódot honosít meg olyan viszonyok közepette, amelyek egyébként attól idegen megközelítést tennének szükségessé. Kriminológiai szempontból ennek az a veszélye, hogy számolni kell a függelmi típusú, a parancsuralmi rendszerekben megjelenő jogsértések bekövetkezésével. Ezért ad abszurdum a katonai büntetőjog és igazságszolgáltatás bevezetése is felmerülhet további lehetséges lépésként. Így a demokrácia kialakult érték- és normarendszere kérdőjeleződhetne meg, aminek a bűnözésre gyakorolt hatása jelentős lehet.

A katonai jellegű fellépés semmiféle garanciát nem jelent a járvány megfékezésére (Cavgiás et al., 2020), de a jogsértő magatartások visszaszorítására sem. Egyes megnyilvánulások akár a biztonság védelméért felelős intézmények iránti bizalmat is rombolhatják, közvetlenül előidézve azt a viktimizációt, amely egyébként a kriminalitás következménye (Acacio et al., 2023). Magyarországon a rendőrjárőröket katonákkal erősítették meg a járvány idején. A Magyar Honvédség tagjai a mellükön hordott géppisztolyokkal a közvetlen terrorveszély képzetét kel tették, miközben alapvetően a kijárási korlátozások és a maszkviselési szabályok ellenőrzése volt a feladat. Ez természetesen hozzájárult az egyébként is meglévő félelmi szint növeléséhez, a fenyegetettség túlbecsüléséhez.

RENDELETI KORMÁNYZÁS

A biztonságiasított, tehát a normál alkotmányos körülményektől eltérő jogrend lényege a kormánynak adott felhatalmazás a szükséges – akár alapjogkorlátozó – rendeleti szabályozásra. Ennek az általában vett indokoltsága nem vitatható. Kérdés azonban, hogy vannak-e garanciák a szükségesség és arányosság követelményeinek érvényesülésére, beleértve a biztonságiatlanítás meglépését akkor, amikor a kivételes eszközökkel elhárítandó veszély már megszűnt.

Kriminológiai oldalról vizsgálva a kérdést, a rémhírterjesztés kapcsán már volt arról szó, hogy a végrehajtó hatalom természeténél fogva hajlamos az elérendő eredménynek alárendelni a jogokat, a hosszabb vagy akár csak középtávú érdekeket. A gyors, akadálytalan jogalkotásnak vannak előnyei, de az biztos, hogy például a bűnmegelőzés szempontjait sem lehet kellő alapossgal átgondolni a szabályozás előkészítése során. Bár azt is meg kell jegyezni, hogy a „rendes” törvényhozás során is előfordul a tervezetek, javaslatok sokoldalú megvitatásának hiánya.

KÖVETKEZTETÉSEK

A világjárvány nem tudományos alapossgal és módszerekkel előkészített kísérlet volt, de alkalmat adott a kriminális magatartás körülményekkel kölcsönhatásban való megfigyelésére, továbbá a kontroll intézményeinek kritikus értékelésére. Azt lehet mondani, hogy a rutintevékenység-elmélet (Korinek, 2006) számos területen igazolást nyert, ami összeegyeztethető Durkheimnek a bűnyözés normális társadalmi jelenségként történő felfogásával. Ez a következtetés nem zárja ki a kontrollteóriák magyarázó értékét, hiszen az emberek élete jórészt olyan közhasznalmi döntések hatására változott meg, amelyek közvetlenül az egyének és közösségek viselkedésének a szabályozására irányultak, beleértve a deviancia részbeni újraértelmezését.

Mindazonáltal abból kell kiindulni, hogy a koronavírus és annak hatásai elleni küzdelem nem állítható párhuzamba a bűnüldözéssel. Még az ahhoz kapcsolódó emberi magatartások kezelése sem. A járvánnyal szembeni fellépés alapvetően minden ember közös érdeke. Ezért nem helyeselhető a szükségképpen ellenséget kereső, időnként azt kreáló militarista intézményrendszer kiépítése, de az eredményesség szempontjának alárendelt büntetőjogi szabályozás sem.

HIVATKOZÁSOK

- Acacio, Igor – Passos, Anais – Pion-Berlin, David (2023): Military Responses to the COVID-19 Pandemic Crisis in Latin America: Military Presence, Autonomy, and Human Rights Violations. *Armed Forces & Society*, 49, 2, 372–394. DOI: 10.1177/0095327X211070035. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8841393/>
- Ackerman, Gary – Peterson, Hayley (2020): Terrorism and COVID-19: Actual and Potential Impacts. *Perspectives on Terrorism*, 14, 3, 59–73. <https://www.universiteitleiden.nl/binaries/content/assets/customsites/perspectives-on-terrorism/2020/issue-3/ackerman-and-peterson.pdf>
- Amnesty International (2021): *Silenced and Misinformed – Freedom of Expression in Danger during COVID-19*. London. <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/11/POL3047512021ENGLISH.pdf>
- Boman, John – Mosen, Thomas (2021): Global Crime Trends during COVID-19. *Nature Human Behaviour*, 5, 7, 821. DOI: 10.1038/s41562-021-01151-3. <https://www.nature.com/articles/s41562-021-01151-3>
- Cavgias, Alexandros – Bruce, Rafael – Meloni, Luis (2020): *Policy Enforcement in the Presence of Organized Crime: Evidence from Rio de Janeiro*. DOI: 10.2139/ssrn.3678840. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3678840
- CCSA: The Committee for the Coordination of Statistical Activities (2020): *How COVID-19 is Changing the World: A Statistical Perspective*. New York: UN Department of Economic and Social Affairs. <https://tinyurl.com/bdecnxzy>
- Committee of Experts on the Evaluation of Anty-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism (2020): *Money Laundering and Terrorism Financing Trends in MONEYVAL Jurisdictions during the COVID-19 Crisis*. Strasbourg: Moneyval. <https://rm.coe.int/moneyval-2020-18rev-covid19/16809f66c3>
- Czebe András (2020): Az európai szervezett bűnözés alakulása a COVID-19 járvány okozta krízishelyzet tükrében. (MTA Law Working Papers 16) Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, <https://jog.tk.hu/mtalwp/az-europai-szervezett-bunozes-alakulasa-a-covid-19-jarvany-okozta-krizishelyzet-tukreben>
- Dehghani, Arezzo – Masoumi, Gholamreza (2020): Could SARS-CoV-2 or COVID-19 Be a Biological Weapon? *Iranian Journal of Public Health*, 49, 1. DOI: 10.18502/ijph.v49iS1.3691, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8266003/>
- Durkheim, Émile (1996): A bűnözés normális jelenség. In: Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára (szerk.): *A deviancia szociológiája: Szöveggyűjtemény*. Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, 9–15.
- Fajardo-Gonzalez, Johanna (2021): Domestic Violence, Decision-Making Power, and Female Employment in Colombia. *Review of Economics of the Household*, 19, 1, 233–254. DOI: 10.1007/s11150-020-09491-1. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3629644

- Fitz-Gibbon, Kate – Walklate, Sandra (2023): Cause of Death: Femicide. *Mortality*, 28, 2, 236–249. DOI: 10.1080/13576275.2022.2155509, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13576275.2022.2155509>
- Froomkin, Michael A. (2000): The Death of Privacy? *Stanford Law Review*, 52, 5, 1461–1543. https://repository.law.miami.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1310&context=fac_articles
- Gibson-Fall, Fawzia (2021): Military Responses to COVID-19. Emerging Trends in Global Civil-Military Engagements. *Review of International Studies*, 47, 2, 155–170. DOI: 10.1017/S0260210521000048. <https://tinyurl.com/54vnsepr>
- Hsu, Lin-Chi – Henke, Alexander (2021): COVID-19, Staying at Home, and Domestic Violence. *Review of Economics of the Household*, 19, 1, 145–155. DOI: 10.1007/s11150-020-09526-7. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11150-020-09526-7>
- Kalkman, Jori Pascal (2021): Military Crisis Responses to COVID-19. *Journal of Contingencies and Crisis Management*, 29, 1, 99–103. DOI: 10.1111/1468-5973.12328. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7537208/>
- Kerezi Klára (1995): *A védtelen gyermek*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. <https://mek.oszk.hu/04900/04916/>
- Korinek László (2006): *Bűnözési elméletek*. Budapest: Duna Palota és Kiadó
- Korinek László (2023): A bűnözés mint szolgáltatás. In: Korinek László: *Paradoxonok a kriminológiában*. Budapest: ORAC, 22.
- Kruglanski, Arie – Gunaratna, Rohan – Ellenberg, Molly et al. (2020): Terrorism in the Time of the Pandemic: Exploiting Mayhem. *Global Security, Health, Science and Policy*, 5, 1, 123–134. DOI: 10.1080/23779497.2020.1832903. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23779497.2020.1832903>
- Marcovitz, Hal (2020): *The Covid-19 Pandemic: The World Turned Upside Down*. Nashville: Referencepoint Press
- Michael, Jerome – Adler, Mortimer J. (1933): *Crime, Law and Social Science*. New York: Kegan Paul, Trench Trubner & Co. Ltd.
- Nie, Jing-Bao (2020): In the Shadow of Biological Warfare: Conspiracy Theories on the Origins of COVID-19 and Enhancing Global Governance of Biosafety as a Matter of Urgency. *Journal of Bioethical Inquiry*, 17, 4. DOI: 10.1007/s11673-020-10025-8. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7445685/>
- Piquero, Alex – Riddell, Jordan – Bishopp, Stephen et al. (2020): Staying Home, Staying Safe? A Short-Term Analysis of COVID-19 on Dallas Domestic Violence. *American Journal of Criminal Justice*, 45, 4, 601–635. DOI: 10.1007/s12103-020-09531-7. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7293590/>
- Póczik Szilveszter – Sárík Eszter – Vass Péter et al. (2021): A COVID-19 pandémia egyes kriminológiai aspektusai. *Belügyi Szemle*, 69, 3, 375–384. DOI: 10.38146/BSZ.2021.3.2. <https://ojs.mtak.hu/index.php/belugyiszemle/article/view/5607/4403>
- Sólyomfi Andrea Hanna (2021): A Magyarországon regisztrált bűncselekmények változásának alakulása a COVID-19 járvány időszakában. *Studia Mundi – Economica*, 8, 3, 93. <https://studia.mundi.gtk.szie.hu/magyarorszag-on-regisztralt-buncselekmenyek-valtozasanak-alakulasa-covid-19-jarvany-idoszakaban>
- Stickle, Ben – Felson, Marcus (2020): Crime Rates in a Pandemic: the Largest Criminological Experiment in History. *American Journal of Criminal Justice*, 45, 4, 525–536. DOI: 10.1007/s12103-020-09546-0. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12103-020-09546-0>
- Taureck, Rita (2006): Securitization Theory and Securitization Studies. *Journal of International Relations and Development*, 9, 1, 53–61. DOI: 10.1057/palgrave.jird.1800072. <https://wrap>

- warwick.ac.uk/1082/1/WRAP_Floyd_Securitization_theory_and_securitization_studies_WRAP.pdf
- Valchewa, Krasimira (2020): Prosecution and Public Awareness: Key Lines of Defence against Falsified Medicinal Products during Pandemic. *Knowledge – International Journal*, 40, 1, 279–284. <https://ikm.mk/ojs/index.php/kij/article/view/937/935>
- Witzke, Serena (2015): Violence against Women in Ancient Rome Ideology versus Reality. In: Fagan, Garrett – Riess, Werner (eds.): *Topographies of Ancient Greek and Roman Violence*. Ann Arbor Michigan: University of Michigan Press, 248–274. https://www.researchgate.net/publication/319459751_Violence_against_women_in_ancient_Rome_Ideology_versus_reality
- URL1: Legfőbb Ügyészség: *Tájékoztató a 2020. évi bűnözés legfőbb adatairól*. 2021. <https://ugyeszseg.hu/repository/mkudok37354.pdf>
- URL2: *A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európa Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Az áldozatok jogairól szóló uniós stratégia (2020–2025)*. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2020:0258:FIN:HU:PDF>
- URL3: Európai Bizottság Jogérvényesülési és Fogyasztópolitikai Főigazgatóság (2020): *Bűncselekmények áldozatainak védelme és támogatása a Covid19-világjárvány során – a kapcsolati erőszak, a kiberbűnözés és a gyűlölet-bűncselekmények áldozataival való bánásmódra vonatkozó bevált gyakorlatok cseréje*. <https://e-justice.europa.eu/fileDownload.do?id=8051601c-b5e6-4d80-bca0-fa9c7860330d>
- URL4: *Az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság közös nyilatkozata a gyermekek szexuális zaklatása és kizsákmányolása elleni küzdeletről. A Joint Statement from the United States and the United Kingdom on Combatting Child Sexual Abuse and Exploitation*. 27 September 2023. <https://tinyurl.com/3n8hubz7>
- URL5: *GTD Search Result*. <https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?search=2020&sax=40&say=12>
- URL6: *Infografika – Terrorizmus az EU-ban: tények és adatok*. <https://www.consilium.europa.eu/hu/infographics/terrorism-eu-facts-figures/> (2023. 11. 12.)